

Asiat T-144/07, T-147/07–T-150/07 ja T-154/07

ThyssenKrupp Liften Ascenseurs NV ym.

vastaan

Euroopan komissio

Kilpailu – Kartellit tai muut yhteistoimintajärjestelyt – Hissien ja liukuportaiden asennus- ja huoltomarkkinat – Päätös, jolla todetaan EY 81 artiklan rikkominen – Tarjouspyyntöjen manipulointi – Markkinoiden jakaminen – Hintojen vahvistaminen

Unionin yleisen tuomioistuimen tuomio (kahdeksas jaosto) 13.7.2011 . . . II - 5150

Tuomion tiivistelmä

- 1. Kilpailu – Kartellit tai muut yhteistoimintajärjestelyt – Yritysten väliset sopimukset – Vaikutus jäsenvaltioiden väliseen kauppaan – Arviointiperusteet – Mahdollinen ja tuntuva vaikutus – Yritysten välinen yhteistoimintajärjestely, joka kattaa jäsenvaltion koko alueen – Kansallisten markkinoiden eristäminen, jota ei voida hyväksyä (EY 81 ja EY 82 artikla)*
- 2. Kilpailu – Kartellit tai muut yhteistoimintajärjestelyt – Yritysten väliset sopimukset – Vaikutus jäsenvaltioiden väliseen kauppaan – Arkaluonteisuus – Arviointi sen perusteella, mikä on osapuolten asema ja merkitys markkinoilla (EY 81 artikla)*

3. *Kilpailu – Komission ja kansallisten kilpailuviranomaisten välinen toimivallan jako – Komission tiedonanto yhteistyöstä kilpailuviranomaisten verkostossa – Yrityksillä ei ole oikeutta saada asiaansa käsitellyksi tietyssä kilpailuviranomaisessa*
(EY 81 ja EY 82 artikla; neuvoston asetuksen N:o 1/2003 11 artiklan 6 kohta; komission tiedonannon 2004/C 101/03 8 ja 31 kohta)
4. *Euroopan yhteisöt – Kieliä koskevat järjestelyt – Asiakirjojen tiedoksianto muulla kuin osapuolten kielellä – Osapuolten suostumus – Sääntöjenvastaisuuden puuttuminen*
(Neuvoston asetuksen N:o 1/2003 3 artikla)
5. *Kilpailu – Unionin kilpailusäännöt – Rikkomiset – Syyksilukeminen – Emoyhtiö ja tytäryhtiöt – Taloudellinen kokonaisuus – Arviointiperusteet – Olettama siitä, että emoyhtiö käyttää ratkaisevaa vaikutusvaltaa kokonaan omistamiinsa tytäryhtiöihin*
(EY 81 ja EY 82 artikla; neuvoston asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohta)
6. *Kilpailu – Unionin kilpailusäännöt – Rikkomiset – Syyksilukeminen – Emoyhtiö ja tytäryhtiöt – Olettama siitä, että emoyhtiö käyttää ratkaisevaa vaikutusvaltaa kokonaan omistamiinsa tytäryhtiöihin*
(EY 81 ja EY 82 artikla; neuvoston asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohta)
7. *Kilpailu – Unionin kilpailusäännöt – Rikkomiset – Vastuuseen joutuminen – Emoyhtiö ja tytäryhtiöt – Taloudellinen kokonaisuus – Arviointiperusteet – Olettama siitä, että emoyhtiö käyttää ratkaisevaa vaikutusvaltaa kokonaan omistamiinsa tytäryhtiöihin – Periaatetta, jonka mukaan rangaistukset on määrättävä yksilökohtaisesti, ei ole loukattu – Syyttömyysolettamaa ei ole loukattu*
(EY 81 artikla; neuvoston asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohta)
8. *Kilpailu – Unionin kilpailusäännöt – Rikkomiset – Vastuuseen joutuminen – Emoyhtiö ja tytäryhtiöt – Taloudellinen kokonaisuus – Arviointiperusteet – Olettama siitä, että emoyhtiö käyttää ratkaisevaa vaikutusvaltaa kokonaan omistamiinsa tytäryhtiöihin – Välissä olevan holdingyhtiön omistama tytäryhtiö – Seikka, joka ei riitä kumoamaan kyseistä olettamaa*
(EY 81 artiklan 1 kohta)
9. *Toimielinten säädökset, päätökset ja muut toimet – Perustelut – Perusteluvollisuuden laajuus – Päätökset – Perustelujen puutteiden korjaamista oikeudenkäyntimenettelyssä ei voida hyväksyä*
(EY 253 artikla)

10. *Oikeudenkäyntimenettely – Asian selvittämistoimet – Todistajien kuuleminen (Unionin yleisen tuomioistuimen työjärjestyksen 64 ja 65 artikla)*
11. *Kilpailu – Sakot – Komission päätös, jossa todetaan kilpailusääntöjen rikkominen ja joka on annettu sen jälkeen, kun kansallinen kilpailuviranomainen on tehnyt väliaikaisen leniency-päätöksen – Ne bis in idem -periaatetta ei ole loukattu (EY 81 artikla; Schengenin sopimuksen soveltamisesta tehdyn yleissopimuksen 54 artikla; neuvoston asetuksen N:o 1/2003 5, 14 ja 23 artikla)*
12. *Kilpailu – Sakot – Komission päätös, jossa todetaan kilpailusääntöjen rikkominen ja joka on annettu sen jälkeen, kun kansallinen kilpailuviranomainen on tehnyt väliaikaisen leniency-päätöksen – Luottamuksensuojan periaatetta ei ole loukattu – Hyvän hallinnon periaatetta ei ole loukattu (Neuvoston asetuksen N:o 1/2003 23 artikla)*
13. *Kilpailu – Sakot – Sakkojen määrä – Sakkojen suuruuden määrittämisperusteet – Rikkomisen vakavuus – Arviointiperusteet (EY 81 ja EY 82 artikla; neuvoston asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohta; komission tiedonannon 98/C 9/03 1 kohdan A alakohta)*
14. *Kilpailu – Sakot – Sakkojen määrä – Sakkojen suuruuden määrittämisperusteet – Useille yrityksille määrättyjen sakkojen määrien keskinäinen johdonmukaisuus (EY 81 artikla; neuvoston asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohta; komission tiedonannon 98/C 9/03 1 kohdan A alakohta)*
15. *Kilpailu – Sakot – Sakkojen määrä – Sakkojen suuruuden määrittämisperusteet – Rikkomisen vakavuus – Sen huomioon ottaminen, mikä on yrityksen taloudellinen kapasiteetti aiheuttaa vahinkoa (EY 81 ja EY 82 artikla; neuvoston asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohta; komission tiedonannon 98/C 9/03 1 kohdan A alakohta)*
16. *Kilpailu – Sakot – Sakkojen määrä – Sakkojen suuruuden määrittäminen – Varoittava vaikutus (Neuvoston asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohta; komission tiedonannon 98/C 9/03 1 kohdan A alakohta)*
17. *Kilpailu – Sakot – Sakkojen määrä – Sakkojen suuruuden määrittämisperusteet – Rikkomisen vakavuus – Raskauttavat seikat – Uusiminen – Käsite (Neuvoston asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohta; komission tiedonannon 98/C 9/03 2 kohta)*

18. *Kilpailu – Sakot – Sakkojen määrä – Sakkojen suuruuden määrittämisperusteet – Sakkojen määrän alentaminen kilpailusääntöjen rikkomiseen syyllistyneen yrityksen yhteistyön perusteella – Edellytykset – Kyseisen yrityksen toimittamien todisteiden merkittävä lisäarvo (Neuvoston asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohta; komission tiedonanto 2002/C 45/03)*

19. *Kilpailu – Sakot – Sakkojen määrä – Sakkojen suuruuden määrittämisperusteet – Sakkojen määrän alentaminen kilpailusääntöjen rikkomiseen syyllistyneen yrityksen yhteistyön perusteella – Komission harkintavalta (Neuvoston asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohta; komission tiedonanto 2002/C 45/03)*

20. *Kilpailu – Sakot – Sakkojen määrä – Sakkojen suuruuden määrittäminen – Sakkojen määrän alentaminen kilpailusääntöjen rikkomiseen syyllistyneen yrityksen yhteistyön perusteella – Edellytykset – Sakon määrän alentaminen kiistämättä jättämisen perusteella (Neuvoston asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohta; komission tiedonannot 96/C 207/04 ja 2002/C 45/03)*

21. *Kilpailu – Sakot – Sakkojen määrä – Sakkojen suuruuden määrittämisperusteet – Sakkojen määräämättä jättäminen tai alentaminen rikkomiseen syyllistyneen yrityksen yhteistyön perusteella – Yhteistyötiedonannon soveltaminen – Sakon määrän alentaminen kiistämättä jättämisen perusteella muussa yhteydessä kuin mainitun tiedonannon nojalla (Neuvoston asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohta; komission tiedonannot 96/C 207/04 ja 2002/C 45/03)*

22. *Kilpailu – Sakot – Sakkojen määrä – Sakkojen suuruuden määrittämisperusteet – Sakkojen määräämättä jättäminen tai alentaminen rikkomiseen syyllistyneen yrityksen yhteistyön perusteella – Sakon määrän alentaminen kiistämättä jättämisen perusteella muussa yhteydessä kuin yhteistyötiedonannon nojalla – Oikeasuhteisuus (Neuvoston asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohta; komission tiedonanto 2002/C 45/03)*

23. *Kilpailu – Sakot – Sakkojen määrä – Sakkojen suuruuden määrittämisperusteet – Sakkojen määräämättä jättäminen tai alentaminen rikkomiseen syyllistyneen yrityksen yhteistyön perusteella – Sakon määrän alentamiset, jotka on myönnetty yhtäältä yhteistyötiedonannon perusteella ja toisaalta kiistämättä jättämisen perusteella muussa yhteydessä kuin yhteistyötiedonannon nojalla (Neuvoston asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohta; komission tiedonanto 2002/C 45/03)*

24. *Kilpailu – Sakot – Sakkojen määrä – Sakkojen suuruuden määrittämisperusteet – Yrityksen kokonaisliikevaihto*
(EY 81 artikla; neuvoston asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohta; komission tiedonannon 98/C 9/03 5 kohdan b alakohta)
25. *Kilpailu – Sakot – Sakkojen määrä – Sakkojen suuruuden määrittämisperusteet – Suhteellisuusperiaatteen noudattaminen – Edellytykset*
(Neuvoston asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohta)

1. EY 81 ja EY 82 artiklassa määrätyn edellytyksen, joka koskee vaikutusta jäsenvaltioiden väliseen kauppaan, tulkinnassa ja soveltamisessa on lähdettävä siitä, että sen tarkoituksena on rajata unionin oikeuden ja jäsenvaltioiden oikeuden soveltamisala kilpailuoikeuden alalla. Unionin oikeus käsittää näin ollen kaikki yhteistoimintajärjestelyt ja menettelyt, jotka voivat vaarantaa jäsenvaltioiden välisen vapaan kaupan siten, että jäsenvaltioiden välisten yhtenäismarkkinatavoitteiden toteutumista haitataan, erityisesti eristämällä kansalliset markkinat taikka muuttamalla yhteismarkkinoiden kilpailurakennetta.

asiaan vaikuttavien oikeudellisten seikkojen ja tosiseikkojen perusteella, että sillä voi tosiasiallisesti tai mahdollisesti olla suoraa tai välillistä vaikutusta jäsenvaltioiden väliseen kauppaan tavalla, joka voisi haitata jäsenvaltioiden välisten yhteismarkkinoiden toteuttamista. Tämän lisäksi vaaditaan, ettei tämä vaikutus ole merkityksetön. Vaikutus jäsenvaltioiden väliseen kauppaan johtuu siten yleensä useista tekijöistä yhdessä, jotka erikseen eivät välttämättä olisi ratkaisevia. Kartelli, joka ulottuu yhden jäsenvaltion koko alueelle, on kuitenkin jo luonteensa puolesta sellainen, että se lujittaa kansallista markkinoiden eristämistä ja haittaa näin EY:n perustamissopimuksessa tavoiteltua taloudellista vuorovaikutusta.

Jotta päätös, sopimus tai menettelytapa on omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan, on oltava nähtävissä riittävällä todennäköisyydellä ja kaikkien

(ks. 55–57 ja 60 kohta)

2. Vaikutusta, joka sopimuksella tai yhdenmukaistetuilla menettelytavoilla voi olla jäsenvaltioiden väliseen kauppaan, arvioitaessa on otettava erityisesti huomioon osapuolten asema ja merkitys kyseisten tuotteiden markkinoilla. Kun kartelliin osallistuneet yritykset edustavat yhdessä tarjoajien enemmistöä kyseisillä markkinoilla, tämä kartelli on omiaan vaikuttamaan tuntuvalta tavalla jäsenvaltioiden väliseen kauppaan.

Komissiolla ei ole velvollisuutta osoittaa, että kilpailuvastaiset menettelyt vaikuttivat tuntuvasti jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. EY 81 artiklan 1 kohdassa edellytetään nimittäin ainoastaan, että kilpailua rajoittavat sopimukset ja yhdenmukaistetut menettelytavat ovat omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan.

(ks. 67–69 kohta)

3. Asetuksen N:o 1/2003 säännöksistä seuraa, että komissio säilyttää unionin kilpailusääntöjen rikkomisten tutkinnassa ja havaitsemisessa hallitsevan aseman, jota mainitun asetuksen nojalla kansallisille kilpailuviranomaisille myönnetty rinnakkainen toimivalta ei heikennä. Asetuksen 11 artiklan 6 kohdassa säädetään, että komissiolla on mahdollisuus aloittaa menettely tehdäkseen päätöksen, vaikka kansallinen viranomainen käsittelee jo

asiaa, kunhan asianomaista kansallista viranomaista on kuultu. Lisäksi mainitussa säännöksessä todetaan, että kun komissio aloittaa menettelyn, jäsenvaltioiden kilpailuviranomaiset menettävät toimivaltansa unionin kilpailusääntöjen soveltamiseen kyseisessä asiassa.

Verkostoyhteistyötä koskevan tiedonannon 31 kohdassa ei anneta rikkomiseen osallistuneille yrityksille oikeutta vaikuttaa siihen, mikä viranomainen asian käsittelee. Yritys ei näin ollen voi väittää, että sillä olisi oikeus siihen tai perusteltuja odotuksia siitä, että kansalliset kilpailuviranomaiset ryhtyvät tiettyä rikkomisia koskeviin toimenpiteisiin komission sijaan.

Kyseisen tiedonannon 8 kohdalla ei myöskään ole velvoittavaa vaikutusta, koska sen sanamuodosta ilmenee, että pelkkää tehtävien jaon mahdollisuutta, johon siinä viitataan, ei voida pitää komission veloitteena olla käsittelemättä asiaa, kun tässä säännöksessä esitetyt edellytykset täyttyvät.

(ks. 76, 77 ja 80 kohta)

4. Komissio on monikielinen toimielin, jonka on katsottava pystyvän työskentelemään yhteisön kaikilla virallisilla kielillä. Kantajayritys ei voi väittää, että tietyllä virallisella kielellä tehdyt ilmoitus väitetiedoksiannosta ja riidanalainen päätös – vaikka kyseinen yritys olisi käyttänyt hallinnollisessa menettelyssä kahta muuta virallista kieltä – olisi haitannut sen puolustautumisoikeuksien käyttämistä, koska yritys myönsi suostuneensa asiakirjojen tiedoksi antamiseen ensiksi mainitulla kielellä.

(ks. 86 ja 414 kohta)

5. Tytäryhtiön käyttäytyminen voidaan lukea emoyhtiön syyksi erityisesti silloin, kun siitä huolimatta, että tytäryhtiö on erillinen oikeushenkilö, se ei päästä itsenäisesti markkinakäyttäytymisestään vaan noudattaa olennaisilta osin emoyhtiön sille antamia ohjeita, kun otetaan erityisesti huomioon taloudelliset, organisatoriset ja oikeudelliset yhteydet näiden kahden oikeudellisen yksikön välillä. Tällaisessa tapauksessa emo- ja tytäryhtiö nimittäin kuuluvat samaan taloudelliseen kokonaisuuteen ja muodostavat näin ollen yhden ainoan yrityksen. Se,

että emo- ja tytäryhtiö muodostavat EY 81 artiklassa tarkoitettua yhden ainoan yrityksen, mahdollistaa siis sen, että komissio voi osoittaa sakkojen määräämistä koskevan päätöksen emoyhtiölle ilman, että sillä olisi velvollisuutta osoittaa emoyhtiön itse osallistuneen rikkomiseen.

Siinä erityistapauksessa, että emoyhtiö omistaa kokonaan tytäryhtiönsä, joka on rikkonut unionin kilpailusääntöjä, tällä emoyhtiöllä voi yhtäältä olla ratkaiseva vaikutusvalta tytäryhtiön käyttäytymiseen, ja toisaalta on olemassa kumottavissa oleva oletama, jonka mukaan kyseinen emoyhtiö todella vaikuttaa ratkaisevasti tytäryhtiönsä käyttäytymiseen.

Tällaisessa tilanteessa riittää, että komissio osoittaa emoyhtiön omistavan tytäryhtiön kokonaan voidakseen olettaa, että emoyhtiöllä on ratkaiseva vaikutusvalta kyseisen tytäryhtiön kauppapolitiikkaan. Tämän perusteella komissio voi katsoa, että emoyhtiö on yhteisvastuussa tytäryhtiölleen määrätyn sakon maksamisesta, ellei emoyhtiö, jonka asiana on kumota tämä oletama, esitä riittäviä todisteita sen osoittamiseksi, että tytäryhtiö toimii itsenäisesti markkinoilla.

(ks. 94–97 ja 310–313 kohta)

6. Erityistapauksessa, jossa emoyhtiö omistaa kokonaan tytäryhtiönsä, joka on rikkonut unionin kilpailusääntöjä, on olemassa kumottavissa oleva oletama, jonka mukaan kyseinen emoyhtiö tosiasiallisesti käyttää ratkaisevaa vaikutusvaltaa tytäryhtiönsä käyttäytymiseen. Kyseisten yhtiöiden välillä olevat organisatoriset, taloudelliset ja oikeudelliset yhteydet voivat puolestaan osoittaa, että emoyhtiöt vaikuttavat tytäryhtiöiden strategiaan, minkä vuoksi niitä voidaan perustellusti pitää yhtenä taloudellisena kokonaisuutena.
7. Rangaistusten määräämistä yksilökohtaisesti koskevan periaatteen nojalla yritykselle voidaan määrätä seuraamus vain seikoista, joihin sen itsensä katsotaan syyllistyneen, ja tätä periaatetta sovelletaan kaikissa hallinnollisissa menettelyissä, jotka saattavat johtaa seuraamusten määräämiseen unionin kilpailusääntöjen nojalla. Tämä periaate on kuitenkin sovitettava yhteen yrityksen käsitteen kanssa. Perusteena sille, että komissio voi määrätä päätöksellään yrityskonsernin emoyhtiölle sakkoa, ei nimittäin ole se, että emoyhtiö olisi yllyttänyt tytäryhtiötään kilpailusääntöjen rikkomiseen, eikä varsinkaan se, että emoyhtiö on osallistunut kyseiseen kilpailusääntöjen rikkomiseen, vaan se, että ne muodostavat yhden ainoan EY 81 artiklassa tarkoitetun yrityksen. Komission aikaisempaa päätöskäytäntöä ei voida soveltaa tiettyyn asiaan. Muita asioita koskevat päätökset voivat nimittäin olla vain viitteellisiä, koska asioiden olosuhteet eivät ole samat.

Se seikka, että kantajayritykset ovat osallistuneet hallinnolliseen menettelyyn itsenäisesti ja antaneet väitetiedoksiantoon kukin oman vastauksensa erikseen, ei sitä vastoin voi kumota oletamaa, jonka mukaan emoyhtiöt ovat vastuussa tytäryhtiöidensä toiminnasta. Vaikka se, että emoyhtiö on esiintynyt suhteessa komissioon konsernin ainoana edustajana kyseisen kilpailusääntöjen rikkomisen osalta, voi vahvistaa, että se todella on vaikuttanut ratkaisevasti tytäryhtiönsä käyttäytymiseen, tytäryhtiöiden erikseen väitetiedoksiantoon antamat vastaukset eivät kuitenkaan sinänsä ole todiste niiden itsenäisyydestä.

Syyttömyysolettaman periaate, sellaisena kuin se ilmenee muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 2 kappaleesta, kuuluu perusoikeuksiin, jotka tunnustetaan unionin oikeusjärjestyksessä ja jotka on vahvistettu myös EU 6 artiklan 2 kohdassa sekä Euroopan unionin perusoikeuskirjan 48 artiklan 1 kohdassa. Kun otetaan huomioon rikkomisten

(ks. 96, 125–127 kohta)

luonne sekä niihin liittyvien seuraamusten luonne ja ankaruus, syyttömysolettaman periaatetta sovelletaan erityisesti kilpailusääntöjen rikkomiseen liittyviin yrityksiä koskeviin menettelyihin, jotka voivat johtaa sakkojen tai uhkasakkojen määräämiseen.

Tässä asiayhteydessä sääntö, joka koskee vastuuseen joutumista kilpailusääntöjen rikkomisesta, kuten olettama emoyhtiön ratkaisevasta vaikutuksesta kokonaan omistamiinsa tytäryhtiöihin, ei loukkaa syyttömysolettamaa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien näet katsonut, ettei Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 2 kappale ole ristiriidassa rikoslainsäädännön esiintyvien faktisten tai laillisten olettamien kanssa, vaan vaatii asettamaan niille kohtuulliset rajat, joissa otetaan huomioon asian vakavuus ja suojataan puolustautumisoikeuksia. Sitä, että kilpailusääntöjä koskevassa oikeudenkäynnissä tehdään tiettyjä päätelmiä yleisiin kokemuksiin perustuvien sääntöjen perusteella, ei voida kuitenkaan pitää syyttömysolettaman loukkaamisena, kunhan asianomaisilla yrityksillä säilyy mahdollisuus vapaasti kumota nämä päätelmät.

(ks. 106–108, 112 ja 114 kohta)

8. Mahdollisuus määrätä sakkoja koko konsernin emoyhtiölle, jonka tytäryhtiö on syyllistynyt kilpailusääntöjen rikkomiseen, ei ole esteenä sille, että väliyhteisönä toimivalle holdingyhtiölle tai itse tytäryhtiölle määrätään seuraamuksia, mikäli komissio on katsonut, että mainitut yritykset muodostavat yhden ainoan yrityksen. Näin ollen tällaisessa tilanteessa komissio voi päättää – jos rikkomisesta vastuuseen joutumista koskevat edellytykset täyttyvät – määrätä seuraamuksien joko kilpailusääntöjen rikkomiseen osallistuneelle tytäryhtiölle, väliyhteisönä toimivalle emoyhtiölle, jonka määräysvallassa tytäryhtiö oli kyseisen ajanjakson aikana, tai koko konsernin emoyhtiölle. Kun kyse on konsernista, holdingilla tarkoitetaan yhtiötä, jonka tarkoituksena on koota yhteen osakkuudet eri yhtiöissä ja jonka tehtäviin kuuluu varmistaa niiden johdon yhtenäisyys.

(ks. 119 ja 122 kohta)

9. Vaikka komission ei tarvitse kilpailusääntöjen soveltamisesta tekemiensä päätösten perusteluissa ottaa kantaa kaikkiin tosiseikkoihin, oikeudellisiin seikkoihin ja perusteisiin, jotka ovat johtaneet kyseiseen päätökseen, sen on EY 253 artiklan mukaisesti kuitenkin mainittava ainakin päätökseensä olennaisesti vaikuttaneet tosiseikat ja perusteet, jotta unionin tuomioistuimilla ja niillä, joita asia koskee, on mahdollisuus saada tietää, millä tavoin perustamissopimusta on sovellettu. Poikkeustapauksia lukuun ottamatta

päätöksen perustelujen on sisällyttävä itse päätökseen, eikä niitä voida esittää ensimmäisen kerran vasta jälkikäteen tuomioistuimessa. Perustelut on näin ollen ilmoitettava asianosaiselle samaan aikaan kuin sille vastainen päätös.

riita-asian ratkaisun kannalta, koska komission aiempi päätöskäytäntöä ei voi olla sakkojen määrittämisen oikeudellinen kehys kilpailuoikeuden alalla.

(ks. 133, 146 ja 399 kohta)

(ks. 151–153 ja 211 kohta)

10. Unionin yleisen tuomioistuimen arvioi-dessa yhden osapuolen esittämiä asian selvittämistoimia koskevia pyyntöjä, se ratkaisee yksin sen, onko sen ratkaista-vina olevissa asioissa käytettävissä olevia tietoja mahdollisesti tarpeen täydentää.

Kantajayrityksen esittämää todistajien kuulemista koskevaa pyyntöä ei voida hyväksyä, kun lausunnot, jotka kyseisen yrityksen on tarkoitus saada tällaisesta kuulemisesta unionin yleisessä tuomio-istuimessa, on jo esitetty komissiossa, ja kun on katsottava, ettei niiden tueksi ole esitetty asiakirjatodisteita ja kun ne ovat jopa ristiriidassa joidenkin asiakirja-aineistoon sisältyvien seikkojen kanssa.

Pyyntöä toimittaa aikaisempi komission päätös ei voida pitää välttämättömänä

11. Non bis in idem -periaate, joka vahvis-tetaan myös Euroopan ihmisoikeusso-pimuksen seitsemännen lisäpöytäkirjan 4 artiklassa, on unionin oikeuden perus-periaate, jonka noudattamisen tuomiois-tuimet varmistavat. Unionin kilpailuoikeuden alalla kyseinen periaate estää sen, että komissio tuomitsee yrityksen uudelleen kilpailunvastaisesta käyttäytymises-tä tai ryhtyy uudelleen toimenpiteisiin sitä vastaan sellaisen kilpailunvastaisen käyttäytymisen johdosta, josta sille on jo määrätty seuraamus tai jonka osalta sel-laisella aiemmalla komission päätöksellä, johon ei enää voida hakea muutosta, on jo todettu, että se ei ole vastuussa. Non bis in idem -periaatteen soveltaminen edellyttää siis, että siihen, onko rikkominen tapahtunut, on otettu kantaa tai että rikkomisesta tehdyn aineellisen arvioin-nin lainmukaisuus on tutkittu. Non bis in idem -periaate estää näin ollen ainoastaan sellaisen aineellisen uudelleen arvioinnin siitä, onko rikkominen tapahtunut, jonka seurauksena määrättäisiin joko toinen seuraamus ensimmäiseksi määrätyn seu-raamuksen lisäksi siinä tapauksessa, että henkilön todettaisiin uudelleen olevan vastuussa rikkomisesta, tai ensimmäi-nen seuraamus siinä tapauksessa, että

jälkimmäisessä päätöksessä henkilön todettaisiin olevan vastuussa rikkomisesta, vaikka ensimmäisessä päätöksessä olisi todettu toisin.

Kun tarkastellaan sitä, voiko kansallisen kilpailuviranomaisen päätös estää komissiota määräämästä uudelleen seuraamusta samalle yritykselle tai estää sitä ryhtymästä toimenpiteisiin kyseistä yritystä vastaan, non bis in idem -periaatteen soveltaminen edellyttää kolmen edellytyksen täyttymistä: tosiseikkojen, sääntöjen rikkojan ja suojellun oikeudellisen intressin on oltava samat. Tämän periaatteen mukaan seuraamusten määrääminen samalle henkilölle useamman kuin yhden kerran samasta lainvastaisesta menettelystä saman oikeushyvän suojelemiseksi on siis kiellettyä.

Kansallisen kilpailuviranomaisen antama väliaikainen leniency-päätös, jonka johdosta ei ole lopullisesti luovuttu toimenpiteistä, jotka liittyvät kilpailuoikeuden rikkomiseen, ei estä komissiota toteamasta kyseistä rikkomista ja määräämään siitä seuraamuksia.

Vaikka oletettaisiinkin, että Schengenin yleissopimuksen 54 artiklaan voitaisiin vedota unionin kilpailuoikeuden alalla, koska se muodostaa unionin oikeuden yleisen periaatteen – eli non bis in idem -periaatteen – ilmauksen, täytyisi todeta, ettei kansallisen kilpailuviranomaisen antamaa väliaikaista leniency-päätöstä missään tapauksessa voida pitää

merkityksellisenä kyseisen määräyksen kannalta. Väliaikainen sakoista vapauttaminen ei nimittäin täytä kyseisessä määräyksessä edellytettyä vaatimusta toimenpiteistä lopullisesti luopumisesta.

(ks. 158–161, 166, 167 ja 174–176 kohta)

12. Kantajayritys ei voi vedota luottamuksen suojan periaatteeseen sellaisen komission päätöksen osalta, jolla määrätään seuraamuksia unionin kilpailusääntöjen rikkomisesta ja joka on annettu sen jälkeen, kun kansalliset kilpailuviranomaiset ovat antaneet väliaikaisia leniency-päätöksiä, jos kyseinen yritys ei esitä mitään seikkaa, josta ilmenisi yhtäältä, että komissio on antanut sille täsmällisiä vakuutteluja siitä, että kansallisten kilpailuviranomaisten laatimat asiakirjat suojaisivat niitä kaikilta toimenpiteiltä ja seuraamusten määräämiseltä, ja toisaalta, että se on saanut kansallisilta kilpailuviranomaisilta täsmällisiä vakuutteluja siitä, että niiden laatimat asiakirjat estäisivät komissiota toteamasta mainittua rikkomista ja määräämästä siitä seuraamuksia.

Se, ettei komissio ottanut huomioon kansallisten kilpailuviranomaisten väliaikaisia leniency-päätöksiä, ei myöskään loukkaa hyvän hallinnon periaatetta.

Vaikka komission on kohtuusperiaatteen nojalla otettava huomioon seuraamukset, jotka samalle yritykselle on jo määrätty samasta syystä, kun on kyse seuraamuksista, jotka on määrätty yritysten välisiä yhteistoimintajärjestelyjä koskevan jäsenvaltion lainsäädännön rikkomisesta ja johon on näin ollen syyllistytty unionin alueella, tällaisesta tilanteesta ei näet ole kyse silloin, kun asianomaiset kansalliset viranomaiset eivät ole määränneet kantajayritykselle seuraamuksia.

(ks. 181, 185 ja 186 kohta)

13. Unionin kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuus on määritettävä monien seikkojen – kuten asian ominaispiirteiden, asia-yhteyden ja sakkojen pelotevaikutuksen – perusteella, eikä huomioon otettavista arviointiperusteista ei ole vahvistettu sitovaa tai tyhjentävää luetteloa. Tältä osin merkityksellisten markkinoiden koko ei ole lähtökohtaisesti pakollinen tekijä vaan vain yksi merkityksellisistä tekijöistä arvioitaessa rikkomisen vakavuutta, joten komissiolla ei ole velvollisuutta rajata kyseisten markkinoiden määrää eikä arvioida niiden kokoa, kun kyseessä on rikkomisella on kilpailunvastainen tarkoitus. Asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan ja EHTY:n perustamissopimuksen 65 artiklan 5 kohdan mukaisesti määrättyjen sakkojen laskemista koskevissa

suuntaviivoissa ei nimittäin määrätä, että sakkojen määrä laskettaisiin yritysten kokonaisliikevaihdon tai merkityksellisillä markkinoilla kertyneen liikevaihdon perusteella. Niissä ei kuitenkaan myöskään kielletä sitä, että tällaiset liikevaihdot otettaisiin huomioon sakon määrää määrittäessä unionin yleisten oikeusperiaatteiden noudattamiseksi ja tilanteen sitä vaatiessa.

Koska komissio ei tässä yhteydessä vahvistanut tiettyssä jäsenvaltiossa tapahtuneesta rikkomisesta määrättävän sakon yleistä laskentapohjaa niiden markkinoiden koon perusteella, joihin kartelli vaikutti, vaan teki arvionsa rikkomisen vakavuudesta kyseisen rikkomisen luonteen ja maantieteellisen laajuuden perusteella, toteamus, jonka mukaan tässä jäsenvaltiossa toimineelle kartellille vahvistetun sakon yleisen laskentapohjan olisi kuvastettava kyseisten markkinoiden väitettyä pienuutta, pohjautuu virheelliseen perusteeseen, eikä komission päätös loukkaa suhteellisuusperiaatetta.

Sama pätee siihen, ettei rikkomisen vaikutusta markkinoihin ole otettu huomioon. Kyseisten suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan ensimmäisen alakohdan mukaan komission on nimittäin arvioidessaan rikkomisen vakavuutta tutkittava rikkomisen todellista vaikutusta

markkinoihin ainoastaan, jos ilmenee, että tämä vaikutus on mitattavissa. Komission on arvioidessaan kilpailusääntöjen rikkomisen konkreettisia vaikutuksia markkinoihin käytettävä vertailukohtana sitä kilpailutilannetta, joka olisi normaalisti vallinnut ilman kilpailusääntöjen rikkomista. Kuitenkin silloin, kun komissio katsoo, että rikkomisen täsmällisiä vaikutuksia markkinoihin on mahdotonta osoittaa, ja kun asianomaiset yritykset eivät osoita, ettei näin olisi, ja kun komissio perustaa päätöksensä rikkomisen vakavuuteen tai rikkomisen maantieteelliseen laajuuteen ottamatta huomioon rikkomisen vaikutusta markkinoihin, komissio ei ylitä ilmeisellä tavalla sen harkintavallan rajoja, joka sillä on kilpailusääntöjen rikkomisesta määrättävien sakkojen määrän määrittämisen osalta.

(ks. 193, 208–211, 215, 216, 218–220, 226–230, 239, 240 ja 243 kohta)

14. Vaikka oletettaisiin, että todetessaan yhdessä ja samassa päätöksessä useita erittäin vakavia rikkomisia komission on toimittava johdonmukaisesti ja määritettävä yleiset sakkojen laskentapohjat suhteessa eri markkinoiden kokoon, mikään ei viittaa siihen, että useissa jäsenvaltioissa tapahtuneiden rikkomisten yhteydessä vahvistetut yleiset laskentapohjat olisivat

epäjohdonmukaisia tai että laskentaperusteesta olisi poikettu, koska komissio on vahvistanut yleiset laskentapohjat sitä suuremmiksi, mitä suuremmista markkinoista on kyse, vaikei se olekaan käyttänyt tässä mitään täsmällistä matemaattista kaavaa, mihin sillä ei missään tapauksessa ollut edes velvollisuutta.

(ks. 235 ja 236 kohta)

15. Asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan nojalla määrättävien sakkojen määrän laskemisen yhteydessä yritysten erilainen kohtelu on olennainen osa komissiolle tämän säännöksen perusteella kuuluvan toimivallan käyttöä. Komissio voi nimittäin harkintavaltansa rajoissa vahvistaa seuraamuksen tapauskohtaisesti yritysten käyttäytymisen ja ominaispiirteiden perusteella taatakseen kussakin yksittäistapauksessa unionin kilpailusääntöjen täyden tehokkuuden. Asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan ja EHTY:n perustamissopimuksen 65 artiklan 5 kohdan mukaisesti määrättyjen sakkojen laskemista koskeissa suunta- viivoissa säädetään, että jos rikkomiseen syyllistyy useita yrityksiä, kuten kartelleja, voi tietyissä vakavien rikkomisten tapauksissa olla tarpeen vaihdella yleistä laskentapohjaa erityisen laskentapohjan määrittämiseksi, jotta voitaisiin ottaa huomioon kunkin yrityksen rikkomisen painoarvo ja siten todellinen vaikutus kilpailuun erityisesti silloin, kun

samanlaisiin rikkomisiin syyllistyneet yritykset ovat huomattavan erikokoisia. Erityisesti on tarpeen ottaa huomioon rikkomiseen syyllistyneiden todellinen taloudellinen kapasiteetti aiheuttaa merkittävää vahinkoa muille talouden toimijoille ja etenkin kuluttajille.

kapasiteetti aiheuttaa merkittävää vahinkoa kilpailulle on pienempi. Näin ollen komission päätöstä, jossa määritetään sakon erityinen laskentapohja tällaisen yrityksen osalta eri tavalla, ei voida pitää syrjivänä.

Lisäksi se seikka, ettei sakon laskentapohjan määrä välttämättä vastaa kartellin kaikkien jäsenten samansuuruista prosenttiosuutta kunkin liikevaihdosta, liittyy menetelmään, jolla yritykset jaetaan ryhmiin, ja tämän seurauksena samaan ryhmään kuuluville yrityksille määrätään kiinteään määrään perustuva laskentapohja. Tällaista menetelmää ei lähtökohtaisesti voida arvostella, vaikkei siinä otetakaan huomioon samaan ryhmään kuuluvien yritysten kokoeroja.

Suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan seitsemännen alakohdan mukaisesti samaan rikkomiseen osallistuneiden yritysten erojen ei tarvitse perustua laskelmiin. Myöskään suhteellisuusperiaate ja yhdenvertaisen kohtelun periaate eivät nimittäin edellytä sitä, että sakkojen laskentapohjan on kaikkien kartellin jäsenten osalta perustuttava samansuuruiseen prosenttiosuuteen yrityskohtaisesta liikevaihdosta. Sen tarkastamiseksi, onko kartellin jäsenet jaettu ryhmiin yhdenvertaisen kohtelun periaatetta ja suhteellisuusperiaatetta noudattaen, unionin tuomioistuimen on valvoessaan sitä, onko komissio käyttänyt sille tässä asiassa kuuluvaa harkintavaltansa laillisesti, tarkastettava näin ollen ainoastaan, onko tämä jako johdonmukainen ja objektiivisesti perusteltu. Kun yritys on osallistunut vain tiettyyn kartellin osaan, sen

Unionin oikeus ei myöskään sisällä yleisesti sovellettavaa periaatetta, jonka mukaan seuraamuksen on oltava suhteessa yrityksen merkitykseen niillä tuotemerkinoilla, joihin rikkominen kohdistuu.

(ks. 247, 248, 253, 254, 259, 260, 263, 274 ja 277 kohta)

16. Tarve varmistaa sakon riittävä pelotevaikutus silloin, kun sillä ei perustella sakkojen yleisen tason korottamista kilpailupolitiikan täytäntöönpanon yhteydessä, edellyttää sakon määrän mukauttamista

niin, että voidaan ottaa huomioon sakolla tavoiteltu vaikutus sen kohteena olevaan yritykseen, jotta sakko ei ole merkityksetön tai päinvastoin liiallinen muun muassa yrityksen taloudelliseen kykyyn nähden, niiden vaatimusten mukaisesti, jotka perustuvat yhtäältä tarpeeseen varmistaa sakon tehokkuus ja toisaalta suhteellisuusperiaatteen noudattamiseen.

Sakkojen määrän korottaminen pelotevaikutusta koskevan päämäärän varmistamiseksi on perusteltua, koska tämä merkitsee kartelliin osallistujien kohtelua eri tavalla sen tavan huomioon ottamiseksi, jolla sakot niihin todella vaikuttavat. Tällaisella korottamisella ei loukata yhdenvertaisen kohtelun periaatetta pelkästään sillä perusteella, että komissio tukeutuu osallistujien kokonaisliikevaihtoon, eikä siis Euroopan unionissa tai kyseisillä kansallisilla markkinoilla kertyneeseen liikevaihtoon, arvioidakseen tarvetta korottaa sakkojen määrää, jotta varmistettaisiin niiden pelotevaikutus.

(ks. 285, 287, 292, 294 ja 295 kohta)

Kun komissiolla on kuitenkin oikeus ottaa kunkin kartelliin kuuluvan yrityksen kokonaisliikevaihto huomioon oleellisena perusteena vahvistaessaan pelotevaikutukseen perustuvaa korotuserointia. Yrityksen koko ja kokonaisresurssit ovat siis oleellisia perusteita, kun otetaan huomioon tavoite eli sakon tehokkuuden takaaminen muutettaessa sakon määrää ottamalla huomioon yrityksen kokonaisresurssit ja sen kyky hankkia sakon maksamiseen tarvittavat varat. Sakon riittävän pelotevaikutuksen varmistamiseksi toteutettavalla laskentapohjan korotuskertoimen vahvistamisella pyritään nimittäin pikemminkin takaamaan sakon tehokkuus kuin ottamaan huomioon rikkomisen vahingollisuus tavanomaiselle kilpailulle ja siis kyseisen rikkomisen vakavuus.

17. Uusimisen käsite, sellaisena kuin se ymmärretään monissa kansallisissa oikeusjärjestyksissä, merkitsee, että henkilö on syyllistynyt uusiin rikkomisiin sen jälkeen, kun hänelle on määrätty seuraamus vastaavanlaisista rikkomisista. Asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan ja EHTY:n perustamissopimuksen 65 artiklan 5 kohdan mukaisesti määrättyjen sakkojen laskemista koskevien suunta-viivojen 2 kohdassa mainitaan lisäksi erityisesti, että "saman yrityksen tai samojen yritysten syyllistyminen uudelleen samanlaatuisen rikkomukseen" kuuluu

esimerkkeihin raskauttavista olosuhteista, joilla voidaan perustella sakon laskentapohjan korottaminen.

Tältä osin ei ole hyväksyttävää, että komissio voi katsoa rikkomisen uusimista koskevaa raskauttavaa olosuhdetta todettaessa, että yritystä on pidettävä vastuussa aikaisemmasta rikkomisesta, josta sille ei ole määrätty seuraamuksia komission päätöksellä ja jota todettaessa yritykselle ei ollut osoitettu väitetiedoksiantoa, minkä vuoksi yritykselle ei ollut aiemman rikkomisen toteamista koskeneen menettelyn seurauksena annetun päätöksen yhteydessä annettu tilaisuutta esittää väitteitä kiistääkseen sen, että se mahdollisesti muodosti taloudellisen yksikön muiden yritysten kanssa.

Tällaisesta päättelystä seuraa sitäkin suuremmalla syyllä, että vaikka suhteellisuusperiaate edellyttää, että asianomaisen rikkomisen ja kilpailusääntöjen aikaisemman noudattamatta jättämisen välinen aika otetaan huomioon arvioitaessa yrityksen taipumusta jättää noudattamatta sääntöjä, komissiota ei sido mahdollinen vanhentumisaika rikkomisen uusimista koskevan toteamuksen tekemiselle.

Vaikka onkin perusteltua katsoa, että emoyhtiö on tosiasiallisesti tietoinen päätöksestä, jonka komissio on aikaisemmin

osoittanut tämän tytäryhtiölle, jonka osakepääoman emoyhtiö omistaa lähes kokonaan, tämä tieto ei myöskään voi korvata sitä seikkaa, ettei aikaisemmassa päätöksessä todettu kyseisen emo- ja tytäryhtiön muodostavan yhtä taloudellista yksikköä, jotta olisi voitu katsoa mainitun emoyhtiön olevan vastuussa aikaisemmasta rikkomisesta ja korottaa sille määrättyjen sakkojen määrää rikkomisen uusimisen perusteella.

(ks. 308, 319, 320 ja 322 kohta)

18. Sakoista vapauttamisesta ja sakkojen lieventämisestä kartelleja koskevissa asioissa annettu tiedonanto on väline, jolla on tarkoitus tämentää ylempien tasoisia oikeussääntöjä noudattaen ne perusteet, joita komissio aikoo soveltaa käyttäessään harkintavaltaansa määrittäessään unionin kilpailusääntöjen rikkomisesta määrättyjen sakkojen määrää. Näin ollen komissio rajoittaa itse tätä harkintavaltaansa, mikä ei ole kuitenkaan ristiriidassa sen kanssa, että sillä on edelleen huomattavasti harkintavaltaa.

Komissiolla on siis laaja harkintavalta arvioidessaan, aiheutuuko yhteistyötiedonantoa hyödyntämään pyrkivän yrityksen

toimittamista todisteista tiedonannon 21 kohdassa tarkoitettua merkittävää lisäarvoa.

Lisäksi komissiolla on – kun se on todennut todisteiden tuovan merkittävää lisäarvoa yhteistyötiedonannon 21 kohdan mukaisesti – harkintavaltaa, kun sitä pyydetään määrittämään yritykselle määrätyn sakon määrän alentamisen täsmällinen taso. Yhteistyötiedonannon 23 artiklan b alakohdan ensimmäisessä alakohdassa määrätään näet eri yritysryhmien sakon määrän alentamisen vaihteluvälistä. Kun otetaan huomioon tämä harkintavalta, unionin yleinen tuomioistuin voi puuttua ainoastaan tämän harkintavallan selvään ylittämiseen.

Näin ollen komissio ei tee ilmeistä arviointivirhettä määrittäessään yhteistyötiedonantoon perustuvan sakon määrän vaihteluvälin alentamisen alemmalle tasolle sen vuoksi, että yrityksen komissiolle toimittamat tiedot olivat jo komission tiedossa tai ne eivät koskeneet komissiolle aiemmin tuntemattomia tosiseikkoja, ja sen vuoksi, että vaikka kyseiset tiedot saattoivat parantaa komission mahdollisuuksia osoittaa rikkomus, niillä ei ollut merkittävää lisäarvoa. Yritys ei myöskään voi vaatia lisäalennusta komission sille määräämän sakon määrään

komissiolle toimittamansa rikkomisajankohtaan sijoittuvan asiakirjan perusteella, koska komissiolla oli jo hallussaan kyseinen asiakirja ja koska yritys esitti ainoastaan lisäselityksiä asiakirjan merkityksen ymmärtämiseksi.

Komissio ei saa kartellin jäsenten sen kanssa harjoittamaa yhteistyötä arvioiessaan sivuuttaa yhdenvertaisen kohtelun periaatetta. Komissio ei jättänyt kyseistä periaatetta ottamatta huomioon, koska yhteistyötiedonannon perusteella tehdyn hakemuksen lisäarvo arvioidaan komission hallussa jo olevien todisteiden pohjalta ja koska eräs yrityksistä toimitti rikkomisajankohtaan sijoittuvia asiakirjatodisteita, joilla oli merkittävää lisäarvoa, kun taas eräs toinen yritys ei esittänyt mitään rikkomisajankohtaan sijoittuvia todisteita, joten näiden yritysten tilanteet eivät olleet rinnastettavissa toisiinsa, ja niihin sovellettu erilainen kohtelu oli siten perusteltua.

(ks. 332, 333, 335, 337, 350, 355, 357, 361, 363 ja 367–369 kohta)

19. Kantajayritys, jolle on määrätty seuraamuksia unionin kilpailusääntöjen rikkomisesta, ei voi vedota in dubio pro reo-periaatteeseen vaatiakseen suotuisamman alennusprosentin soveltamista komission sille määräämän sakon määrään silloin, kun kyse on väitetystä tämän prosentin määrittämistä koskevan päätöksen perusteluja koskevasta epäilystä. Tämä periaate liittyy näet rikkomisen olemassaolon todistamiseen, ja sen avulla pyritään määrittämään, tukevatko komission toimittamat todisteet sen riidanalaisessa päätöksessä esittämiä toteamuksia.

(ks. 343 kohta)

väittää olevansa oikeutettu sakon alentamiseen viimeksi mainitun tiedonannon mukaisesti, yrityksen on toimitettava komissiolle väitetystä rikkomisesta todisteita, joilla on merkittävää lisäarvoa komission jo hallussa oleviin todisteisiin nähden.

Tältä osin komissio ottaa – arvioidakseen yrityksen toimittamien todisteiden lisäarvon – vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 21 ja 22 kohdan mukaisesti huomioon paitsi todisteiden luonteen ja/tai täsmällisyyden myös hallussaan jo olevat todisteet hetkellä, jolloin kyseinen yritys laatii hakemuksensa. Komissio suorittaa arviointinsa näin ollen sekä kyseisen yrityksen yhteistyön laadun perusteella että tämän yhteistyön lisäarvon ja komission hallussa jo olevien todisteiden välisen vertailun perusteella.

(ks. 378, 379, 382, 393 ja 398 kohta)

20. Toisin kuin sakkojen määräämättä jättämisestä tai lieventämisestä kartelleja koskevissa asioissa vuonna 1996 annetun komission tiedonannon D kohdan 2 alakohdan toisessa luetelmakohdassa, sakoista vapauttamisesta ja sakkojen lieventämisestä kartelleja koskevissa asioissa vuonna 2002 annetussa tiedonannossa ei määrätä sellaisen yrityksen sakkojen alentamisesta, joka ei kiistä komission väitetiedoksiannossa esittämien syytteiden perusteena olevien tosiseikkojen paikkansapitävyyttä. Voidakseen

21. Oikeus vedota luottamuksensuojaan ulottuu jokaiseen yksityishenkilöön, joka on tilanteessa, josta ilmenee, että unionin hallinto täsmällisiä vakuutteleja antaessaan synnyttää perusteltuja odotuksia. Yksilö ei sitä vastoin voi vedota luottamuksensuojan periaatteen

loukkaamiseen, jos hallinto ei ole antanut täsmällisiä vakuutteluja. Tällaisia vakuutteluja ovat täsmälliset, ehdottomat ja yhtäpitävät tiedot, jotka on saatu toimivaltaisista ja luotettavista lähteistä.

Unionin kilpailusääntöjen rikkomisesta määrättyjen sakkojen määrän laskemisen yhteydessä väitetiedoksiintoon sisältyvä ilmoitusta, jonka mukaan komissio aikoo myöntää muussa yhteydessä kuin sakkojen määräämättä jättämisestä tai lieventämisestä kartelleja koskeissa asioissa annetun tiedonannon nojalla tehdyn yhteistyön perusteella alennuksen sakon määrään, ei voida pitää täsmällisenä vakuutteluna yrityksille mahdollisesti myönnettävän alennuksen laajuudesta tai suuruudesta. Näin ollen se ei ole voinut missään tapauksessa synnyttää perusteltuja odotuksia tästä seikasta.

Komission aikaisempaa päätöskäytäntöä ei myöskään voida pitää kilpailu oikeuden alan sakkoihin sovellettavina oikeussääntöinä.

(ks. 421–425 kohta)

22. Suhteellisuusperiaatteen mukaan unionin toimielinten säädöksillä, päätöksillä ja muilla toimenpiteillä ei saada ylittää

sitä, mikä on asianmukaista ja tarpeellista lainmukaisesti tavoiteltujen päämäärien toteuttamiseksi, koska on selvää, että kun on mahdollista valita usean asianmukaisen toimenpiteen välillä, on valittava vähiten rajoittava, ja että toimenpiteistä aiheutuvat haitat eivät saa olla liian suuria tavoiteltuihin päämääriin nähden.

Komission päätös myöntää ainoastaan vähäinen 1 prosentin alennus sakon määrään tosiseikkojen kiistämättä jättämisen perusteella sekä väitetiedoksiannon jälkeen tarjotun hyvin vähäisen yhteistyön perusteella ei loukkaa suhteellisuusperiaatetta, koska tämän alentamisen ohella alennuksia oli myönnetty jo sakoista vapauttamisesta tai lieventämisestä kartelleja koskeissa asioissa annetun tiedonannon nojalla.

(ks. 428, 432 ja 449 kohta)

23. Komissio ei voi kartelliin osallistujien tarjoamaa yhteistyötä arvioidessaan jättää ottamatta huomioon yhdenvertaisen kohtelun periaatetta. Sen ohella, että sakoista vapauttamisesta ja sakkojen lieventämisestä kartelleja koskeissa asioissa vuonna 2002 annetun tiedonannon nojalla myönnettyt sakkojen alentamiset ja muussa yhteydessä kuin kyseisen tiedonannon nojalla myönnettyt alennukset muodostavat erilliset vaiheet sakon määrän laskennassa, yhtäältä yritykset,

jotka tekivät ensin yhteistyötä kyseisen tiedonannon nojalla ja sittemmin muussa yhteydessä kuin tämän tiedonannon nojalla, ja toisaalta yritykset, jotka tekivät yhteistyötä ainoastaan muussa yhteydessä kuin kyseisen tiedonannon nojalla, eivät kuitenkaan ole toisiinsa rinnastettavassa tilanteessa. Komissio voi näin ollen perustellusti soveltaa sakon määrään alennusta muussa yhteydessä kuin yhteistyötiedonannon nojalla tehdyn yhteistyön perusteella yhtäältä suoraan koko sakon määrään niiden yritysten osalta, jotka eivät ole tehneet yhteistyötä mainitun tiedonannon yhteydessä, ja toisaalta määrään, jota on jo alennettu kyseisen tiedonannon nojalla niiden yritysten osalta, jotka ovat tehneet yhteistyötä tässä yhteydessä.

(ks. 435–437 kohta)

24. Asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan mukaan kunkin rikkomiseen osallistuneen yrityksen tai yritysten yhteenliittymän osalta sakko on enintään kymmenen prosenttia sen edellisen tilikauden liikevaihdosta. Kyseisessä säännöksessä tarkoitettu liikevaihto koskee yrityksen kokonaisliikevaihtoa. Niinpä siinä säädetty enimmäismäärä, joka on 10 prosenttia liikevaihdosta, on

laskettava kaikkien niiden yhtiöiden yhteenlasketun liikevaihdon perusteella, jotka muodostavat sen taloudellisen kokonaisuuden, joka toimii EY 81 artiklassa tarkoitettuna yrityksenä.

(ks. 443 ja 444 kohta)

25. Suhteellisuusperiaatteen mukaan unionin kilpailusääntöjen rikkomisesta määrättyjen sakkojen määrän määrittämisen yhteydessä sakot eivät saa olla kohtuuttomia tavoitteeseen eli kilpailusääntöjen noudattamiseen nähden ja kilpailun alalla tapahtuneen rikkomisen vuoksi yritykselle määrätyn sakon määrän on oltava oikeassa suhteessa rikkomiseen, jota on arvioitava kokonaisuutena ja ottamalla huomioon muun muassa rikkomisen vakavuus. Lisäksi komissio voi sakkojen määrää määrittäessään perustellusti ottaa huomioon tarpeen taata sakkojen riittävä pelotevaikutus.

Tältä osin ensinnäkin kartellit, jotka koskevat lähinnä kilpailijoiden välistä salaista yhteistyötä markkinoiden jakamiseksi tai markkinaosuuksien jäädyttämiseksi jakamalla uusien hissien ja/tai liukuportaiden myynti- tai asennushankkeita keskenään

ja luopumalla keskinäisestä kilpailusta hissien ja liukuportaiden huollon ja modernisoinnin osalta, kuuluvat pelkästään luonteensa perusteella EY 81 artiklan vakavimpiin rikkomisiin. Tässä yhteydessä asianomaisten tuotemarkkinoiden suhteellisen pienellä koolla, jos se on osoitettu, on vain vähäinen merkitys verrattuna kaikkiin muihin rikkomisen vakavuutta osoittaviin tekijöihin.

Toiseksi sääntöä, joka koskee sakkojen oikeasuhteisuutta verrattuna niiden taloudellisten yksikköjen kokoon ja taloudelliseen valtaan, joka toimivat EY 81 artiklassa tarkoitettuina yrityksinä, ei ole rikottu, koska sakot eivät ylitä asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdassa tarkoitettua enimmäismäärää, jolla pyritään välttämään sakkojen kohtuuttomuus suhteessa yrityksen merkitykseen.

Kolmanneksi komissio voi sakkoja laskeessaan ottaa huomioon muun muassa sen taloudellisen yksikön koon ja taloudellisen vahvuuden, joka toimii EY 81 artiklassa tarkoitettuna yrityksenä. Yritys,

joka otetaan huomioon, ei kuitenkaan voi olla tytäryhtiö, joka on osallistunut todettuihin rikkomisiin, vaan yritys, jotka koostuvat emoyhtiöstä ja kaikista sen tytäryhtiöistä.

Neljänneksi komissio ei määrittäessään sakkoja kulloisenkin rikkomisen vakavuuden ja keston perusteella ole velvolinen varmistamaan tapauksissa, joissa sakkoja määrätään useille yrityksille samasta rikkomisesta, että kunkin yrityksen osalta lasketut sakkojen lopulliset määrät heijastavat kaikkia yritysten välistä eroavaisuuksia näiden kokonaisliikevaihdon taikka rikkomisen kohteena olevilla markkinoilla kertyneen liikevaihdon osalta. Sakon lopullinen määrä ei nimittäin lähtökohtaisesti ole asianmukainen tekijä sen toteamiseksi, ettei sakko mahdollisesti ole oikeassa suhteessa kartelliin osallistuneiden merkitykseen. Sakon lopullisen määrän laskeminen riippuu muun muassa yrityksen omaan käyttäytymiseen liittyvistä seikoista, kuten rikkomisen kestosta, raskauttavien tai lieventävien olosuhteiden olemassaolosta ja siitä, missä määrin kyseinen yritys toimii yhteistyössä, eikä sen markkinaosuuteen tai liikevaihtoon liittyvistä seikoista.

(ks. 450–456 kohta)